

Koulujen erilaiset käytännöt maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulupolulla - KIEPPI-toimenpideohjelman loppuraportti

5.2 Valmistavasta opetuksesta voidaan integroitua onnistuneesti perusopetukseen eri tavoin

Keskeisiä tuloksia

- Integraation suunnitelmallisuus ja käytännöt vaihtelevat kouluittain. Toimintatavat ovat vakiintuneempia niissä kouluissa, joissa valmistavaa opetusta on järjestetty pidempään.
- Integraation toteutuminen riippuu erityisesti johdon linjauksista, selkeästä vastuunjaosta, opettajien yhteistyöstä ja käytettävissä olevista resursseista.
- Integraatiotunnille osallistuminen ei yksin takaa oppilaalle sen tavoitteiden saavuttamista. Ratkaisevaa on opetuksen toteutustapa, vuorovaikutus muiden oppilaiden kanssa sekä oppilaan saama tuki.

Valmistavan opetuksen oppilaille tulee laatia yksilöllinen opinto-ohjelma, jossa huomioidaan aiempi koulutausta, tiedot ja taidot, sekä määritellään oppilaan integrointi ikätasoa vastaaviin ryhmiin²⁰. Integraatiotunnit suunnitellaan tavallisesti valmistavan opetuksen opettajan ja integraatiotunnin opettajan yhteistyössä. Niiden tavoitteena on tukea kotoutumista ja mahdollistaa valmistavan opetuksen oppilaalle pääsy arjen kielenkäyttötilanteisiin.⁸ Oppilaan näkökulmasta sujuvaa perusopetukseen siirtymistä edistää osallistuminen perusopetukseen jo valmistavan opetuksen aikana. Opinto-ohjelman laatimisen ja integraation suunnittelemisen pakollisuudesta huolimatta kaikki rehtorit eivät pidä sen toteuttamista tärkeänä.⁶

Integraatio on kaksisuuntainen prosessi, johon liittyy molemminpuolista oppimista, mukautumista ja uudelleenajattelua⁸. Tällöin valmistavasta opetuksesta siirtyvän oppilaan ei odoteta sopeutuvan kouluyhteisöön ilman vastavuoroista mukautumista⁷. Integroitumista tulisi olla tukemassa koko kieli- ja kulttuuritietoinen kouluyhteisö. Parhaimmillaan koko kouluyhteisö on sitoutunut tukemaan sekä tulijaa että kokonaista oppilasryhmää ryhmäytymisessä ja turvallisen tilan luomisessa siten, että kaikki oppilaat tuntevat kuuluvansa ryhmään ja kokevat itsensä hyväksytyiksi.⁸ Sitä edistää koko kouluyhteisön ajatus vastasaapuneista oppilaista koulun omina oppilaina⁷.

Kouluissa, joissa valmistavan opetuksen ryhmä on vasta perustettu, on useammin haasteena vakiintumattomat integraatiojärjestelyt valmistavan opetuksen opettajan ja aineenopettajan välillä. Pitkään valmistavaa opetusta järjestäneissä kunnissa ja kaupungeissa järjestelyissä on tavallisesti selkeämmät toimintatavat.⁷ Suurin osa rehtoreista näkee integroinnin olevan tärkeää ja hyvin toteutettavissa, mutta kaikissa kouluissa ei integroida oppilaita, toteuteta siirtymävaiheita suunnitelmallisesti tai niihin ei ole

määriteltyjä toimintatapoja^{2,3,6,7}. Siihen ei aina myös ole varattu riittävästi aikaa⁶. Osassa kouluista resurssit vaikuttavat niin, että oppilaat integroidaan perusopetukseen niin nopeasti kuin mahdollista².

Integroinnin järjestämisen tehtävät ja vastuut on hyvä olla nimetyillä opettajilla³. Yhteisten linjausten ja vastuiden puute saattaa johtaa epäselvyyksiin opettajan vastuusta tai jopa vastuun väistämiseen. Valmistavan opetuksen opettajat ovat kokeneet tilanteita, joissa esimerkiksi aineenopettajat ovat kieltäytyneet integrointitunneista. Syy kieltäytymiselle on usein suuri työmäärä tai käsitys siitä, että valmistavan opetuksen oppilaiden opetus ei kuulu omiin työtehtäviin. Se voi johtua myös suuresta ryhmäkoosta tai opettajan epävarmuudesta omasta osaamisestaan.^{6,7} Osa aineenopettajista on huolestunut siitä, että opetuskieltä opettelevien oppilaiden tukeminen vie paljon resursseja ja huomiota, joka vaikeuttaa opetussuunnitelman mukaista tiedonalojen kielen opetuksen täysipainoista toteuttamista⁷.

Integraatituntien vaatimukseksi on joissain tapauksissa asetettu riittävä kielitaito, jotta valmistavan opetuksen oppilas pystyisi osallistumaan opetukseen koulun opetuskielellä². Vaatimus tällaisesta kielitaidon kehittämisestä yhden lukuvuoden aikana on kuitenkin valmistavan opetuksen opettajien mukaan epärealistinen. Oppilaan kohdalla tällainen toiminta voi johtaa hidastuneeseen tai kokonaan toteutumatta jääneeseen integrointiin, mikä estää oppilaan oikeuden osallistua keskustelemaan ja vuorovaikutteiseen oppimiseen kouluyhteisössään.⁷

Valmistavan opetuksen sijainti muusta koulusta erillisenä ei ole opettajien tai oppilaiden mukaan toivottavaa, mutta se on yhä arkea joissain kouluissa⁷. Opetusta voi haastaa myös välimatka oppilaan omaan lähikouluun^{6,7}. Syrjäisempi sijainti voi johtaa esimerkiksi siihen, että valmistava opetus näyttäytyy erillisenä muusta koulusta, eivätkä valmistavan opetuksen opettajat ja oppilaat kohtaa muita koulun oppilaita ja henkilökuntaa arkisissa tilanteissa. Opetustilan keskeinen sijainti helpottaa valmistavan opetuksen arkea sekä opettajien että oppilaiden näkökulmasta. Se mahdollistaa sujuvat siirtymät integraatitunneille perusopetuksen ryhmiin ja helpottaa monikielisten ohjaajien sekä aineenopettajien vierailuja.⁷ Mahdollisuus taukoihin ja työkavereiden näkemiseen tukee opettajien työssäjaksamista sekä osaksi kouluyhteisöön pääsemistä, oppilailla taas vertaisten näkeminen edistää kaverisuhteiden luomista, kuulumisuuden tunnetta ja vuorovaikutteista oppimista^{6,7}.

Valmistavan opetuksen opettajat ja rehtorit korostavat oppilaiden säännöllisen integraation merkitystä. Usein sitä haastaa aineenopettajien kanssa tehtävän yhteistyön vaihtelevuus. Integraation toteutus riippuu opettajien välisen yhteistyön sujuvuudesta, johdon linjauksista ja siihen varatusta aikaresurssista.^{6,7} Parhaimmillaan sen tuloksena on saumaton pedagoginen yhteistyö, jossa koko kouluyhteisö on sitoutunut tukemaan opetuskielen oppimista ja yhteisöllisyyttä⁷. Yksittäiset toimintamallit voivat toteutua vaikuttavasti ja pitkäjänteisesti, jos niihin osoitetaan riittävästi resursseja, niiden merkitys tunnistetaan koko koulussa ja niiden jatkuvuudesta huolehditaan systemaattisesti.^{6,7}

Integraatituntien toteuttaminen ei aina toimi tarkoituksenmukaisesti. Käytännössä esimerkiksi valmistavan opetuksen ja perusopetuksen oppilaat saatetaan jakaa erillisiin rinnakkaisryhmiin. Oppilaat istuvat eri pöydissä ja tekevät omia tehtäviänsä. Opettaja kohdistaa puheensa yksinomaan perusopetuksen oppilaille. Kotitaloustunneilla valmistavan opetuksen oppilaat saattavat työskennellä keittiössä, kun perusopetuksen oppilaat sijoitetaan muihin tiloihin. Näissä tilanteissa integraatituntien tavoite ja tarkoitus unohtuvat, ja se saattaa vahvistaa maahanmuuttotustaisten oppilaiden ulkopuolisuuden kokemusta. Mikäli osa opettajista suhtautuu integraatitunteihin vastahakoisesti, ei integraatio todennäköisesti tue oppilaiden kokemusta sosiaalisesta tuesta, vaikka se olisi toteutunut oikeaoppisesti.⁷

Joissain kouluissa kaikkea omassa ryhmässä työskentelyä vältetään, koska sen ajatellaan olevan segregatiota ja oppilaalle haitallista⁷. Aiempi tutkimus kuitenkin korostaa, että hyvin suunniteltu ja joustava ryhmittely voi tarjota tarkoituksenmukaisia mahdollisuuksia harjoitella sekä koulun opetuskieltä että

oppiainesisältöjä^{21,22}. Tällöin oppilas integroidaan muihin ryhmiin heti, kun kielitaito sen mahdollistaa, ja opetusjärjestelyt toteutetaan mahdollisimman pitkälti oman luokan yhteydessä.³

Koulut ovat kehittäneet erilaisia omia toimintamalleja integraation järjestämiseksi. Yleisimmin oppilaat osallistuvat integraatitunneille yksin tai pareittain. Osassa kouluissa on koettu hyväksi inklusiivinen toimintamalli, jossa oppilaat siirtyvät hallitusti valmistavasta opetuksesta perusopetukseen. Siinä oppilaalla on jo alusta alkaen paikka perusopetuksen luokassa, jolloin vain välttämätön opetus pidetään valmistavan opetuksen ryhmässä. Siirtymävaiheessa opetushenkilöstö tekee tiivistä yhteistyötä, ja perusopetukseen siirryttäessä oppilaalla on mukanaan hänelle tuttu ja turvallinen henkilö kuten S2-opettaja.³

Integraatio on mahdollista toteuttaa myös niin, että valmistavan opetuksen ryhmä ja perusopetuksen ryhmä yhdistetään ryhmätasolla ja jaetaan sitten kahteen eri ryhmään. Tämä tehdään tavallisesti taito- ja taideaineissa, jolloin opetuksessa voidaan tukeutua mallin näyttämiseen ja yhdessä tekemiseen. Näin uusista ryhmistä puolet on valmistavan opetuksen oppilaita ja puolet perusopetuksen oppilaita, ja opettajat vaihtelevat opetettavia ryhmiä. Malli edellyttää yhteistyöhalukkuutta ja valmistavan opetuksen opettajalta taitoa opettaa aineenopetuksen tunteja, esimerkiksi liikuntaa tai käsitöitä. Kun oppilaita on molemmista ryhmistä suunnilleen saman verran, yksittäiset oppilaat eivät korostu uusina ryhmän jäseninä. Näin vältetään myös siltä, että oppilaan pitää integroitua jo valmiiseen ryhmään.⁷

Jos säännöllinen integraatio ei ole mahdollista, kouluissa voidaan käyttää myös muita keinoja oppilaiden tukemiseen. Esimerkiksi valmistavan opetuksen ryhmän aktiivinen osallistuminen koulun yhteisiin tapahtumiin voi lieventää vaillinaisen integraation haittoja.⁷ Aiemman tutkimuksen mukaan keskustelu valmistavan opetuksen ryhmämuotoisuudesta tai oppilaan suorasta sijoittamisesta perusopetukseen ei yksinään tavoita integraation kannalta olennaisia tavoitteita²³. Muoto ei itsessään ratkaise oppilaiden kiinnittymistä, vaan ratkaisevaa on toteutuksen sisältö ja kouluyhteisön yhteinen ymmärrys integraation tavoitteista ja keinoista⁷. KIEPPI-toimenpideohjelman ohjausryhmä nostaa asiaan liittyen kehittämiskohteeksi lainsäädännössä määriteltävän vastasaapuneen käsitteen, jonka avulla ohjattaisiin näiden oppilaiden perusopetukseen valmistavaan opetukseen ja perusopetukseen siirtymistä sekä opetuskielen ja eri oppiaineiden tekstitaitojen tukea (ks. liite 2). Tällä tavoin integraatiota toteutettaisiin johdonmukaisemmin koko kouluyhteisön voimin.